

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/08>

Голодник Ю.А.

Державний податковий університет України

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

З метою дослідження правового механізму забезпечення захисту прав і свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами, у статті здійснено аналіз наукових думок, окремих положень Конституції України, норми якої гарантують охорону та захист прав і свобод людини та громадянина. У світлі охорони та захисту прав і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, звертається увагу, що в українській державі наявний правовий державний механізм, що забезпечує захист прав і свобод громадян, де реалізації функції держави важливу відіграють правоохоронні органи.

Акцентовано увагу, що закріплені у нормативно-правових актах права, свободи і законні інтереси громадян, як базові цінності є непорушними і повинні бути забезпечені й захищені шляхом правового механізму гарантованих державою. Проаналізовано доктринальні позиції науковців щодо термінів: «механізм», «правовий механізм», «юридичний механізм», «механізм правового регулювання», «механізм організаційно-правового забезпечення», які мають безпосереднє відношення до механізму забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Підкреслено, що реалізуючи функцію держави правоохоронні органи забезпечують права, свободи і законні інтереси громадян.

Зроблено висновок, що ефективність реалізації гарантованих нормами вітчизняного та міжнародного законодавства прав і свобод громадян визначається наявною в державі системою державного механізму, де правоохоронні органи відповідно до визначених законодавством процедур забезпечують охорону та захист прав, свобод і законних інтересів громадян. Під правовим механізмом забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами, розуміємо визначену державою систему послідовних дій правоохоронних органів за допомогою яких забезпечуються реалізація визначених вітчизняним та міжнародним законодавством охорона та захист прав, свобод і законних інтересів громадян.

Ключові слова: механізм держави, забезпечення, права і свободи, громадяни, правоохоронні органи.

Постановка проблеми. З моменту проголошення незалежності України, в державі поступово почали відбуватися етапні політичні, організаційні, правові й економічні зміни, що позначилося на усіх сферах суспільного життя, які не могли оминати й діяльність правоохоронних органів держави. Водночас незважаючи на існуючі недоліки у своїй діяльності, сучасних непростих умовах розвитку української державності, правоохоронні органи виступають гарантом прав та свобод людини і громадянина, забезпечують разом із

Збройними силами України безпеку держави.

З урахування постійної реформи правоохоронних органів, різних наукових думок і фахових точок зору, потребує комплексного аналізу питання щодо функціонування та діяльності правоохоронних органів у світлі забезпечення закріплених і гарантованих Конституції України прав і свобод людини і громадянина, встановлених низкою міжнародних угод та договорів ратифікованих Верховною Радою України. В ст. 22 Конституції України наголошено, що права і свободи

людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Проте з урахування особливостей діяльності правоохоронних органів, різних наукових думок та фахових точок зору потребує комплексного аналізу питання щодо механізму забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням захисту прав, свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами, зокрема, досліджувалися у працях таких вітчизняних науковців: В. Галунько, Ю. Гаруст, О. Бандурка, В. Білоус, Ю. Делія, О. Кобзар, С. Россоха, М. Мельник, Т. Пікуля, О. Пушкін, О. Негодченко, О. Соколенко, Ю. Сидорчук, В. Тацій, О. Тюріна, М. Хавронюк та ін. Водночас, відсутність теоретичного визначення «правовий механізм забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами», активізують дослідження цього питання.

Метою статті є визначення механізму забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами.

Виклад основного матеріалу дослідження. В правовому механізмі забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, задіяні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та організації. Серед значної кількості державних органів влади у механізмі забезпечення захисту прав і свобод громадян, важливу роль належить правоохоронним органам. Варто погодитися із думкою О. Світличного, що нинішній розвиток суспільства дає підстави стверджувати, що процеси, які нині відбуваються в Україні, впливають не лише на управлінські відносини, а й на всі елементи механізму державної влади [1, с. 153]. І хоча висловленій думці уже більше десяти років, вона не втрачає своє актуальності і сьогодні.

Громадяни, будучи найбільшою групою суб'єктів адміністративно-правих відносин найчастіше вступають у відносини з державою у сфері виконавчої влади, де зосереджено інтереси значної частини громадян і де практично реалізуються надані Конституцією і законами України права і законні інтереси особи. Необхідність реалізації цих інтересів, а передусім їх узгодження є одним з основних завдань держави та органів публічної влади. Гарантія реалізації

інтересів особи, а також механізм забезпечення їх державою знаходить своє відображення в Конституції та законодавчих актах України. Важливою умовою забезпечення ефективності реалізації інтересів особи є реалізація та дотримання державою та її посадовими особами норм та принципів сучасного міжнародного права [2, с. 24].

Закріплені у нормативно-правових актах права, свободи і законні інтереси громадян, як базові цінності є непорушними і повинні бути забезпечені й захищені шляхом правового механізму гарантованих державою прав і свобод особи. Що стосується терміну «механізм», то варто підкреслити, що у теорії права вживають терміни: «правовий механізм», «юридичний механізм», «механізм правового регулювання», «механізм організаційно-правового забезпечення». Вказані терміни мають безпосереднє відношення до механізму забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

З цього приводу сутність механізму О. Радченко визначає як системну сукупність інституцій, структур, послідовних дій, форм, станів і процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має за мету реалізацію інтересів і потреб людей та вирішення нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має в якості суб'єкта органи державного управління» [3, с. 24].

Як правове явище, механізм захисту прав людини є системою, оскільки як було вище зазначено, складається з певних частин, таких, як право на захист; форма та спосіб захисту прав; процес та порядок звернення до відповідних органів, установ та організацій. Механізм захисту прав як система характеризується діалектичною взаємозалежністю цілого й частини, кожний елемент якого займає певне місце і здійснює певні функції у ньому. Безперечно, механізм захисту прав повинен бути органічно цілісним та логічно послідовним процесом. Сутність будь-якого механізму захисту прав полягає в послідовності дій людини й досягненню певного результату. Діяльність людини при цьому полягає у відновленні становища, що існувало до порушення конкретного права особи [4, с. 33].

На думку М. Д. Савенко, основу механізму захисту прав і свобод людини і громадянина становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадян, які в сукупності забезпечують дотримання, реаліза-

цію і захист прав та свобод громадян. Є думка, що це система взаємопов'язаних конституційних норм, які закріплюють основні права та свободи громадян і встановлюють гарантії їх реалізації, а також система органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які забезпечують, охороняють і захищають основні права та свободи громадян [5, с. 74]. Що стосується юридичних гарантій у забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, то вони гарантовані вітчизняним і міжнародним законодавством. Юридичні гарантії захисту прав людини – це конституційний нагляд, контроль, відповідальність правопорушника; встановлення заходів відповідальності винуватців за порушення прав і свобод громадян; визначення заходів захисту прав, відновлення порушеного права, захист – це найдієвіша охорона, другий її ступінь [6, с. 189–190].

У питання наукових підходів щодо механізму правового регулювання захисту прав і свобод людини в юридичній літературі також існують різні погляди на проблематику механізму правового регулювання забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, який в цілому визначається як систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове впорядкування й охорона суспільних відносин, до яких відносять такі елементи, як норми права і нормативно-правові приписи, правовідносин, реалізаційні норми права. Зокрема, О. Скакун, у механізмі правового регулювання виділяє та стадії: (механізм нормотворчості) починається з правової регламентації суспільних відносин, де формується нормативно-правова база механізму правового регулювання; (механізм дії норм права у формі правовідносин) настає з виникненням суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у разі вступу суб'єктів права у правовідносини. Необхідною умовою цієї стадії є юридичний факт або їхня система. Третя стадія (механізм безпосередньої правореалізації) – реалізація суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків. Вона є завершальною, якщо вступ у правовідносини відбувається з волі їхніх учасників і не потребує акту правозастосування від певного державного органу. Стадія застосування норм права виникає у разі, а) якщо правозастосовна діяльність виступає забезпечувальним чинником реалізації юридичних прав і обов'язків учасниками правовідносин; б) вступ у правовідносини чинився на основі правозастосовного акту, поза волею та бажанням учасників; в) є необхідність застосування санкції правової норми, притягнення до юридичної відповідальності. Тобто на цій стадії виникнення правовідносин передбачає вчинення певного індивідуального (правозастосовного) акта органом правозастосування. Стадія

тлумачення норм права іноді виявляється на стадії нормотворення, коли виникає потреба введення в дію норми права разом із залученням інтерпретаційного акта [7, с. 263–264].

Отже, можна говорити про те, що в українській державі наявний правовий державний механізм, що забезпечує захист прав і свобод громадян.

Механізм правового регулювання В. Авер'янов пов'язував його із важливим моментом процесу становлення демократичної, правової держави в Україні, що зумовлює докорінні зміни у механізмі правового регулювання. Це особливо актуально для галузі адміністративного права, де відбувається процес переосмислення поглядів щодо сутності, принципів, функцій і системи адміністративного права з урахуванням змін, що стосуються проблем управління, діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, утвердження пріоритету юридичного забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян [8, с. 104].

У питанні визначення терміну «механізм організаційно-правового забезпечення», слід погодитися із думкою О. Негодченка, який під механізмом організаційно-правового забезпечення прав і свобод людини визначав систему взаємопов'язаних елементів: правових засобів, організаційних форм та методів діяльності відповідних державних органів, спрямованих на створення необхідних умов для реалізації прав і свобод людини, їх безпосередню охорону та захист [9, с. 17]. При цьому реалізація правових норм забезпечується через налагодження самих механізмів правової системи. Так, інтереси різних управлінських груп реалізуються не тільки через зміст норм права, а й за допомогою прийомів юридичної техніки. Ці прийоми можуть штучно створюватися у процесі правотворчості або існувати об'єктивно й використовуватися у готовому вигляді. Залежно від цілей виокремлюються прийоми юридичної техніки, спрямовані на забезпечення реалізації норм права, вигідних управлінським групам, а також на нейтралізацію норм, що не відображають їхні інтереси, які є частиною механізму блокування реалізації норм права [10, с. 23].

У цьому сенсі державою покладено на правоохоронні органи обов'язок забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів громадян, відповідно до встановлених процедур, шляхом реалізації визначених законодавством функційних повноважень.

Висновки. Таким чином, в контексті вищевикладеного, можна дійти висновку, що Конституцією і законами України в державі створено систему державних органів на які покладено обов'язок забезпечити захист прав, свобод і закон-

них інтересів громадян, шляхом реалізації визначених законом повноважень.

За допомогою правоохоронних органів забезпечується правовий механізм гарантування захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також реалізації права на охорону та захист порушених суб'єктивних прав в судовому або адміністративному порядку.

Під правовим механізмом забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян правоохоронними органами, розуміємо визначену державою систему послідовних дій правоохоронних органів за допомогою яких забезпечуються реалізація визначених вітчизняним та міжнародним законодавством охорона та захист прав, свобод і законних інтересів громадян.

Список літератури:

1. Світличний О. П. Щодо вдосконалення діяльності виконавчих органів у галузі земельних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 9. С. 153–155.
2. Башкатова В. В., Світличний О. П. Роль адміністративного права України у захисті прав і законних інтересів людини і громадянина: монографія. Київ, 2016. 133 с.
3. Радченко О. Родові ознаки категорії механізм в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 19–25.
4. Сидорчук Ю.М. Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 682. С. 33–35.
5. Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. С. 68–83.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підруч. Вид. 4-те, допов. і перероб. К.: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Том 1. Загальна частина/ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
9. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... док. юрид. наук. Харків, 2004. 36 с.
10. Теплюк М., О. Ющик. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17–26.

Holodnyk Yu.A. LAW ENFORCEMENT BODIES IN THE MECHANISM FOR ENSURING THE PROTECTION OF THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGAL INTERESTS OF CITIZENS

In order to study the legal mechanism for ensuring the protection of rights and freedoms and legitimate interests of citizens by law enforcement agencies, the article analyzes scientific opinions, individual provisions of the Constitution of Ukraine, the norms of which guarantee the protection and protection of the rights and freedoms of a person and a citizen. In light of the protection and protection of the rights and freedoms of man and citizen, the guarantee of these rights and freedoms, attention is drawn to the fact that the Ukrainian state has a legal state mechanism that ensures the protection of the rights and freedoms of citizens, where law enforcement agencies play an important role in the implementation of state functions.

It was emphasized that the rights, freedoms and legitimate interests of citizens enshrined in normative legal acts, as basic values, are inviolable and must be ensured and protected by means of a legal mechanism guaranteed by the state. The doctrinal positions of scientists regarding terms: «mechanism», «legal mechanism», «legal mechanism», «mechanism of legal regulation», «mechanism of organizational and legal support», which are directly related to the mechanism of ensuring the protection of rights, freedoms and legitimate interests of citizens. It is emphasized that, implementing the function of the state, law enforcement agencies ensure the rights, freedoms and legitimate interests of citizens.

It was concluded that the effectiveness of implementation of the rights and freedoms of citizens guaranteed by the norms of domestic and international legislation is determined by the system of the state mechanism in the state, where law enforcement agencies, in accordance with the procedures defined by the law, ensure the protection and protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens. By the legal mechanism of ensuring the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens by law enforcement agencies, we mean the state-defined system of consecutive actions of law enforcement agencies, which ensure the implementation of the protection and protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens defined by domestic and international legislation.

Key words: state mechanism, security, rights and freedoms, citizens, law enforcement agencies.